NOVICE
kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj ***VIII.*** V torek 24. grudna (decembra) 1850. *List* ***52.***

Novi stan kmetijskih družb v našim sedanjim vstavnim cesarstvu.

(Nasledba 41. lista in konec.)

Deželnim zboram so po vstavah, ki so jih cesar vsaki deželi dali, med druzimi rečmí sosebno tudi kmetijske zadeve za posvèt in sklep izročene. Kako delječ v teh sklepih, ki so pa le veljavni, ako jih tudi cesar poterdi, oblast deželniga zbora sega, in s kterimi rečmí se ima deželni zbor pečati, to pové deželna vstava, Gotovo je, de je veliko rečí v kmetijskih zadevah deželnim zboram izročeno, in de bojo deželni zbori v edinosti s cesarjem marsiktero postavo v zadevah kmetijstva dati imeli, ktere ne bo treba od občniga deržavniga zbora na Dunaji pričakovati.

To je modra postava, in kaže, de cesar s svojimi ministri, ko so to oblast deželnim zboram izročili, so dobro spoznali, de vsaka dežela zna kaj posebniga imeti in de bi ne bilo prav, ako bi se v derž. zborih za vse dežele v tacih rečéh edíne postave dajale. Deželni zbori bojo nar bolj vedili, kje de to ali uno deželo čevelj tiší, in kakošna postava naj bi se v ti ali uni zadevi dala, de bo nar bolj prav za deželne potrebe. Oni bojo — v postavnih mejah svojiga poklica — to ali uno postavo sklenili in cesarju v poterjenje predložili, po kterim postava v veljavnost stopi.

Po deželnih vstavah pokliče cesar v sleherni deželi vsako léto deželni zbor skupej, ki ima pa k večim 6 tednov terpeti.

Če pomislimo, de bo treba, sosebno o pervih létih, veliko stariga iz poti spraviti, namesto tega pa kaj boljšiga postaviti, bo vsak lahko spoznal, de deželni zbori, če bojo še tako pridni, bojo imeli čez glavo veliko opraviti.

Gotovo bo tedaj deželnim zboram ljubó, de bojo môgli svoje imenitne opravke hitreje opravljati, ako se jim bojo — naše govorjenje je tukaj od kmetijskih rečí — nasveti in predlogi od tiste družbe dajali, ktera se z kmetijskimi rečmí peča, ktera ima svoje ude po celi deželi razkropljene, ki se v podružnicah snidejo, de se svoje vošila razodevajo in sklepajo: kaj naj bi se na sredíša odbor poslalo, de on, ko je to ali uno reč tudi drugim podružnicam v prevdark ali presodek poslal, potem sklep vsih podružnic c. k. deželnimu poglavarstvu ali c. k. ministerstvu predloží.

To ravnanje razjasnimo le z enim izgledam, na priliko: Vošílo vsih gospodarjev po deželi je: de bi se nova postava za pôsle dala, zoper ktere se dandanašnji toliko pritožb sliši. Ena podružnica kmetijske družbe je sklenila osnovo take postave izdelati, in jo je res izdelala. Občni zbor je sklenil, to osnovo vsim podružnicam v prevdark in pretres poslati. To se bo zgodílo, in podružnice bojo poslale svoje pristavke in premembe odboru kmetijske družbe nazaj. Ta bo iz vsih to, kar je večina podružnic cele dežele sklenila, sostavil, in to tako popravljeno osnovo poselskih postav potem deželnim zboru predložil in ga prosil, naj to osnovo za podlago svojiga posvetovanja vzame, ako je napravo poselskih postav v svoje posvéte postavil.

Drugikrat se zna primeriti, de bo hotel deželni zbor kakošno reč v kmetijskih zadevah zvediti, ter se oberne na kmetijsko družbo, ktera mu zamore po svojim razširjenju po celi deželi nargotovši izvedenja dati.

Tako bojo kmetijske družbe nar pripravniši svetovavnice v kmetijskih rečéh za deželne zbore; njih opravilštvo pa — se vé de ne more dalje segati, kakor le svetovati.

Deželni zbori pa bojo od druge strani tudi potrebovali, de se ena ali druga reč po deželi dostojno razširi, in spet v tem bojo kmetijske družbe deželnim zboram na pomoč prišle.

Novi stan kmetijskih družb o sedanjim času naj bo tedaj ta, de so v kmetijskih zadevah svetovavnice deželnimu zboru in njegovim namestništvu, c. k. deželnimu poglavarju in c. k. ministerstvu.

Ker so si kmetijske družbe v vsih deželah zaupanje pridobile, de je njih namen le povzdiga kmetijstva na boljši stan, in de so v to dosego tega naména že veliko tavžent in tavžent goldinarjev na oltar domovíne položile, zaslužijo tudi o novim času tisti stan, kteriga so po njih namenu vredne.

Svetovavnice in pomočnice biti za povzdigo domačiga kmetijstva: to je vse, kar naj bojo in kar bojo tudi vredno spolnovale, ker obsežejo kmetovavce vsih stanov in tudi druge domoljubne možé, kterim je blagor domovíne pri sercu.

(Po Oec. Neuigk. u. Verh. Dr. Hlubeka.)

Kmetijsko orodje za obdelovanje polja.

(Konec.)

Po tem, kar smo doslej od kmetijskiga orodja sploh govorili, bomo le nekoliko povedali od orodja, ki ga bravci na unidan priloženih podobah vidijo. Vse drevésa imajo železne namest lesenih dil.

Cugmajarjevo drevó, — sploh znano in obrajtano drevó — je že tudi na Krajnskim sèm ter tjè znano. Rajnki g. grof Oton Barbo si ga je že v létu 1827 omislil in njegovo hvale vredno delo v družbinim létopisu (Annalen 1837) popisal, kjer pravi, de to drevó na globoko in širjavo kaj dobro orje, de naše navadno drevó v pridu stokrat prekosí; čeravno zlo železno, le vunder v delu veliko težji ni. Tako drevó veljá mende okoli 15 — 18 gold. Kakšin umetin kovač ga bi znal pri nas domá veliko boljši kup napraviti. (Na družbinim vertu na Poljanah je tudi Cugmajarjevo drevó viditi.)

Drevó s plužnimi kolicami v zgornji Av-

strii navadno, je drevó, ki kaj dobro orje in je posebno lahko. Je že tudi pri nas skušeno; gosp. Matevž Finc, Ljublj. mestni zdravnik, ga ima in poterdi. To drevó je posebno zato velike hvale vredno, ker se ž njim tako dobro nazadnje na ozarah njiva obere. Veljá čez 30 gold.

Švercevo drevó si je med vsimi drevesi nar veči slavo pridobilo. To drevó je iz Flandrije v Belgíi domá, kjer že od starodavnih časov kmetijstvo na nar višji stopnji stojí in kjer so nar umniši kmetovavci. Ker pa je to drevó slavni kmetovavec Šverc po svetu razglasil, mu je ostalo imé Švercovo drevó. Švercovo drevó ima le eno ročico, spredej pa namest pljužnih kolic ima znine ali dèrso, ktera se da višji ali nižji postaviti. To drevó orje kaj dobro in lepo, in tudi naši Krajnski orači so ga že popolnama poterdili pri g. Terpincu, ki si je to drevó (mende pervo na Krajnskim) *) omislil; in s kterim so njegovi orači tako zadovoljni, de se našiga domačiga več dotakniti nočejo. Veljá v Ljubljano pripeljano 40 gold.

Švajcarsko drevó (Schweitzer Adel) ni prav za prav drevó, kar se na lemežu vidi, ki je vse drugač napravljen in brez stranske dile. To drevó je posebno dobro, zemljo na desno in levo obračati.

Ruhadlo je na Českim navadno, zavolj posebno dobrih lastnost pa že tudi po Nemškim in Francoskim zlo znano drevó; ktero se posebno na bolj lahki perhli zemlji dobro obnaša; je prosto (einfach) izdelano, terdno, dober kup, in se lahko napravi in pri delu lahko vodi. To drevó je od léta do léta bolj obrajtano, in tudi pri nas na Krajnskim že znano.

Hohenhajmsko drevó s tremi lemeži, kterih dva zadnja se dasta nazaj pomakniti. je za zrahlanje in oplevenje zemlje naj bolj poterjeno, to pa le takrat, kader se polje v poredama odločenih verstah obdeluje, de se potem s tem drevesam zemlja med verstami zrahlja.

Jordanovo osipavno drevó (Jordan'scher Anhäufelpflug), posebno poterjeno drevó, že tudi našim večim kmetijam znano, kjer veliko krompírja, turšice i. t. d. sadé. V verstah sajeni sadeži se dajo s tem drevésam, ki zemljo reže in po strani poklada, ročno in lepo osipati. Tako kaj dobró za veči posestva veljá 8—11 gold.

Jordanovo drevó s 7 čertali (Jordan'sche Saatharke) razruši in zrahlja zemljo, posebno na suhi zemlji in suhih krajih poterjeno.

Brabantska brana (Brabanter Egge) je posebno pri zlo težki zemlji tako dobra, de je kmetovavci ne morejo prehvaliti. „Čez Švercovo drevó in pa Brabantsko brano ni nobeniga orodja, pravi nek skušen kmetovavec. Zavolj zvegano stoječih políc ne more zadnji zob nikdar tje seči, kamor je sprednji segel. Veljá 6 — 8 gold.

Škocijska brana (Schottische Rhomboidal-Egge). Posebno dobra na vozkih krajih ali ogonih, zató ker ste zmirej po dve s šarniri skup sklenjene; tedaj zamore živina po razoru iti in dve brazdi na pol povleči.

Burgarjeva sejavnica za turšico, bob in fižol; ta mašina je že po več deželah dobro znana, clo manjši kmetíje jo že imajo, (na družbenim vertu na Poljanah je viditi). Sejavnica obstojí iz eniga valjarja ali okroga, okoli kteriga so globine, ktere prejemajo zernje, ktero gré, kadar se valjar vertí, v strugo, po kterim pride v zemljo. — Obstojni deli so na podobi izrisani: a) je valjar, b) so globíne, c) je metla, d) je struga, e) je liják, ki tudi brazdice za zernje dela in seje.

*) Pretekli teden je dobil g. Terpinc, naše kmetijske družbe slavni predsednik, iz Magdeburga na Pruskim, Švercovo drevó skozi in skozi železno, ki je tako lepo izdelano, de ga je veselje víditi. Kako se bo pa obnašalo, bo še le skušnja učila. Veljá scer z vožnjo vred 40 gold.; tode g. Terpinc bo poslal to drevó g. Texterju v Teržič; morebiti de domá izdelano bo veliko boljši kúp. Vred.

Goli in pusti Kras v 3 létih v mlade
seženj visoke borište spreoberniti.

Spisal A. Fleišman.

(Konec.)

Pred sklepam svojiga priporočila za obdelovanje goliga Krasa moram še za napravo senožet ali travnikov naslednje zeliša in trave na vso moč priporočiti, de si bojo kmetovavci za živinsko klajo ali pičo kaj dobriga in koristniga poskerbeli.

Te zeliša so: protisončnica (Wiesen- und grosser Bocksbart), — mleček ali škersobca (Acker- und Gemüse-Gänsedistel), — regrat divji (spiesslicher Löwenzahn), — regratnik borštni (Wald-Habichtskraut), cikorja (Cichorie gem.), — regrat pravi (gebräuchliches Pfaffenröhrlein), — metelka ali polžarca (gemeiner Siechel- und Karster Schneckenklee), — detelja rudeča, rumenkasta, travniška, hribovska, rudečkasta, srednja, zlatorumena, in bela (rother, weisslichgelber, Wiesen-, Alpler-, röthlicher, mittlerer, goldfarbiger Berg-Klee), — kamniška bela in rumena detelja (gem. und gebräuchlicher Stein- oder Melilotenklee), — kozja zel ali rutica (gebräuchliche Geisraute), — grašica tičja, borštna in mejiška (Vogel-, Wald- und Zaun-Wicke), grahor travniški, borštni in mejni (Wiesen-, Wald- und Zaun-Platterbse), — detelja turška *) ali petelinova glava (gem. Esparsette), — lesičji rep (Wiesen-Fuchsschwanz), — mačji rep (Wiesen-Lieschgras oder Tymotheusgras), — migla (gemeiner und Auslaufer treibendes Straussgras), — ojstrica (Wald-Reithgras), — ovsnica ali pahovka (französisches Raigras), — medenica ali erženika (wolliges und weiches Honiggras), — tratnica travniška ali snožetna, létna in obmejna (Wiesen-, jähriges und Hain-Rispengras), — bilnica ovčja, rudeča, snožetna in borštna (Schaf-, rother, Wiesen- und Wald-Schwingel), — oves snožetni rumenkasti in mehkodlakni (Wiesen-, gelblicher und weisshaariger Hafer), — pirnica Queckengras), — dišeča trava, rosulja, poboljka (wohlriechendes Ruchgras).

Veliki zbor
kmetijske družbe v Ljubljani..

(Konec.)

Družbe predsednik g. Terpinc je naznanil potem štiri, za kmetijstvo važne reči: 1) de je novo drevó — Švercovo **) imenovano — ktero je zboru pokazal, na njegovih njivah prav dobro poterjeno bilo, torej ga priporočí kmetovavcam; 2) de je, živinorednikam kúp živinske solí polajšati, 50 centov te solí iz Halajnske solarnice pripeljati dal; v sodčkih, ki deržé 1 cent in 25 funtov in 7 gold. veljajo, se dobí ta sol pri g. Fabrioti v pisarnici, ki jo ima Vevška papirnica v g. Galletovi hiši Nr. 2 na velikim tergu; 3) je pokazal in razložil g. predsednik koristnost tistiga orodja za kosé klepati, ktero se Francosko klepálo imenuje***) in je naznanil, de bo kmetíjska družba vsaki kmetijski učilnici eno tako klepalo poslala. Gosp. Finc je iz lastne skušnje popolnama poterdil veliko hvalo tega orodja, s kterim tudi slep kosec natanjko

*) Posebniga priporočila vredna. Vred.

**) Je tudi med podobami viditi, ki smo jih »Novícam« pridjali.

***) Podoba in velika koristnost tega klepála je popisana v Novicah 1847 léta, v 35. listu. Vred.

klepati zamore; 4) poslednjič je naznanil g. predsednik de Štajarski bik žlahniga Mirctalarskiga pleména, ki ga je družba po naročílu g. prof. Hlubeka od g. Bernauerja iz Bruka na Štaj. dobila, je že na družbinim dvoru na Poljanah za pleme o prihodnjim létu; g. predsednik in g. Malič sta si z bikam tudi kravi ravno tega žlahniga plemena pripeljati dala, de se bo čista reja ohranila, Bik veljá 110 gold., — kravi pa ste po 140 in 150 gold. dobriga denarja.

Potem je prišla delitva častnih daríl pridnim sadjo- in murvorejcam na versto, ktere so vsi tisti dobili, ki so jih podružnice nasvetovale, namreč: pervi cekin, po namenu visoke časti vredniga dvorniga kaplana g. Primica na Dunaji, je prejel Andrej Kosler iz Riga na Kočevskim, drugi cekin pa Matija Rohrmann mlajši iz Dobravske vasí. Sreberne svetinje so bile spoznane: Valentinu Košarju iz Tajnic, Jožefu Pernaču v spodnjih Gorjah, in pa Francu Bisjaku iz Dražovnika.

Mnogim gospodam pa iz verste večih kmetovavcov, duhovskiga in učiteljskiga stanú, je bila za njih hvale vredno prizadevanje v reji sadnih ali murvinih drevés ali pa za razširjenje sadjorejniga podúka, očitna hvala spoznana, namreč: g. posestnikam Rakovniškiga, Mokronoškiga in Mirniškiga gradú, — v Zatičniski podružnici g. vitezu Födranspergu, g. Hribarju, g. Guliču, g. Grösingu in g. Kopeckimu; v Ribniški podružnici g. Fr. Haleku v Dolenji vasi; po nasvetu podružnice Radoljske: g. Janezu Brencetu, poprejšnimu kaplanu v Bohinski Bistrici, in g. Jak. Mencingerju, učitelju ravno ondi; pa tudi šolska mladost v Bohinski Bistrici je bila zavolj njeniga pridniga obnašanja v sadjoreji v izgled drugim očitne pohvale vredna spoznana. —

Ker je mesto eniga odbornika prazno, je bila volitev noviga odbornika, pri kteri je bil g. Mihael Ambrož izvoljen. — Od podružnic za nove ude nasvetovani, so bili vsi od zbora poterjeni.

Gosp. Ferd. Šmidt iz Šiške je razdelil zbranim udam nekiga zlo rodovitniga lisastiga fižola, ki se po nemško „buntscheckige Prinzess-Fisole“ imenuje; ena rastljina mu je rodila 187 strokov z 1019 fižoli.

In s tem je bil letašnji zbor dokončan, kteriga je naš za prid in napredovanje kmetijske družbe serčno skerbni g. predsednik s prijaznim ogovoram sklenil.

Spomin na Gradec.

(Konec.)

Drugi dan je bil zbor obertnijske družbe (Industrie-Verein), pri kterim so bili nar važniši pomenki zastran zaostalih dolgov, ki se imajo Graškimu središu plačati, in zastran prihodnje zvéze notranjo- in zgornjo-Avstrijanskih družb s Štajarsko. Vse druge družbe so se ločile od Graške, samo Krajnska hoče s Štajarsko terdno zedinjena ostati, kar je g. Samasa v iménu Krajnske družbe natanjko razložil. — Pri tem zboru je bilo razdeljeno 8 daríl nar pridnišim učencam risarke šole; veselilo nas je med poslavljenimi učenci tudi eniga Krajnca viditi iz Koprivnika; Pašelna po imenu. — Po zboru (o dveh popoldne) so svitli nadvojvoda vsim vunanjim poslancam visoko čast skazali in jih k sebi na kosilo povabili, kjer smo se zares prav dobro imeli v družbi njega in njegove ljubeznjive rodovine. Takó sta nam ta dva dneva prav naglo in prijetno pretekla. Gosp. nadvojvoda so nam prijazno obljubili, prihodnje léto spet na Krajnsko priti.

Tretji dan sim prav veselo doživel v družbi svojiga draziga prijatla g. Dr. Hlubeka, ki me je na družbini vert, v svilarnico slavne Štajarske svilarne družbe v Baierndorf, in v kmetijsko šolo, ktero g. Höpfner na svojim posestvu v Krotendorfu prav modro vodi — peljal, kjer sim mnogo znaminivih rečí vidil.

Prav žal mi je bilo, de več druzih drazih prijatlov v Gradcu sim mogel le takó rekoč memo gredé obiskati, nekterih pa clo ne, ker vse 3 dni je bilo z imenovanimi rečmí opraviti. Vunder sim tudi v slovenskih zadévah mnogo veseliga slišal in se z nekterimi rodoljubi osebno soznanil, ki sim jih poprej le po pismih poznal. Z veseljem se spomnim pomenkov s častitimi gospodi profesorji Dr. Muršečem, Dr. Kopačem, Dr. Škedelnam, ktere sim vse žive za pravično slovensko reč najdel. Tudi častiti g. gimnazijalni inspektor Dr. Kleemann mi je mnogo veseliga zastran svojiga obiskanja posebno Štajarskih gimnazij razodel; pa mi je tudi povedal, kako zlo se je začudil, de v Celju, Marburgu in Celjovcu dosihmal učenje slov. jezika tudi za rojene Slovence ni veljalo za zapovedani (obligatni) predmet, kar je na mestu ukazal, de mora biti, ker ministerski ukaz tako zapové. Gosp. Dr. Škedel in g. Dr. Kopač bosta v drugi polovici šolskiga léta začela učiti kaznovavno pravo v slovenskim jeziku; eden bo učil materijalni, drugi formalni del. Čeravno v tako važnih ukih, v kterih se mora tudi nemški jezik s sto in sto ptujimi besedami pomagati, bo začetek nekoliko težák, jima bo vunder vsak dan beseda gladkejši tekla, ker nobena reč ni teška, ako se bistra glava zedini s pravo voljo. Gosp. Dr. Krajnc se v razlaganju svojiga predmeta že izverstno obnaša. Še prijetniši je pa učenje učenikam, ako imajo učence njim serčno udane, in tacih se učenikam v slovenskim jeziku gotovo manjkalo ne bode, ker slovenska mladost je povsod lepo vneta za svoj materni jezik, ki, čeravno zdej še milo zdihuje po ravnopravnosti pri vradijah, bo vunder enkrat tudi tukaj svojo vstavno veljavnost zadobil. Dr. B.

Poslednja beseda o starim letu zavoljo zemljišniga oprostenja.

Kar se je ljudém že dopovedvalo, kar so „Novice“ že v mnogih sostavkih pisale, vse to nekterim še ni zadosti, in treba bi bilo, da bi se jim ena in ravno tajista reč vedno trobila: „varite se šuntarjev in zapeljivcov!“ Tista zvijača, s ktero se po nekterih krajih, posebno pa v Ljubljanski okolici, ljudém glavo motiti skuša, da so namreč cesar Ferdinand vès drug patent dali, s kterim so tlake, desetina in sploh vse davšine poprejšnih podložnih kmetov overžene, brez da bi se v njem od kakšniga odškodovanja govorilo, še vedno nekterim ljudém po glavi blodi. Žali Bog! da sleparjem nekteri veliko raji verjamejo, kakor poštenim in resničnim možem. Popraševali smo okrog, kakšni je neki tisti patent, na kteriga se nekteri še vedno opirajo, in lejte! En kmet nam je sam nekaj natisnjeniga prinesel, česar brati ni mogel, in je terdil, da je ta tisti pravi patent, in da samo to velja, kar v tem patentu cesarja Ferd. stojí, da pa od odškodvanja, h kterimu se zdaj kmetje silijo, v njem ne besedice najti ni. Serce se nam gane, ko pogledamo in beremo, kar nam kmet pokaže. Namesto tako imenovaniga patenta, vidimo tiste mile besede bivšiga cesarja Ferdinanda, slavniga spomina, tisti „poziv na svoje narode*)“,

*) Celo to pismo, kteriga nekteri za „pravi patent“ imajo, je od besede do besede natisnjeno v 44. dokladnim listu leta 1848. V listu 42. Novíc 1848 se pa najde tudi razglas cesarja Ferdinandu 6. kozoperska, ko so Dunaj zapustili; 2 dni po tem so razposlali drugi razglas iz Hercogenburga, kteriga so cesar zato pisali, ker so mislili, de zavolj tačasnih Dunajskih silnih prekucij uni pervi razglas morebiti ni sploh oznanjen bil. Tudi ta razglas se najde v 42. listu 1848. Tisti, ki toliko govoré od nekiga

kteriga je Dunajsko mesto zapustivši, 19. kozoperska iz Holomuca na Moravskim razposlal. Pri tisti žalostni priložnosti se je svitlimu cesarju potrebno zdelo, svoje besede in obljube zastran odveze podložnih gruntov še posebno zagotoviti, zakaj takrat je že več šuntarjev bilo, ki so ljudí s tem od zvestobe do cesarja pripraviti skuševali, da so povsod trobili, da kakor hitro bo puntarsko mesto podverženo, se bode tudi vse na staro nazaj vernilo. Zato so cesar posebno kmetam vnovič s temi besedami zagotovili, da gotovo ostane pri odvezi, ktero jim je takrat že razglašena postava zastran poprejšnih gruntnih davšin zagotovila, in da naj torej mirni in brez skerbi bojo, in vsaciga, kdor bi hotel zoper cesarske obljube jim kaj govoriti, hudovoljneža spoznajo.

Ravno te besede beremo v tistim pismu ali patentu, v kterim, kakor zdaj nekteri šuntarji pravijo, od nobeniga plačila za imenovane odveze nič ne stojí. Naj tisti cesarjev oklic vsaki sam natanjko prebere, ali če brati ne zna, naj kakiga pošteniga moža zato naprosi, in prepričal se bo gotovo, da se je svitli cesar tudi v teh kratkih in o nagli sili na begu pisanih besedah, samo na obljube opiral, ktere je še poprej storil in ktere je že postava na svitlim bila, na ktero se je cesar za tudi v tem pismu določno nanašal.

Ta postava je pa tisti nam vsim dobro znani, v deržavnim zboru od poslancov vsih dežel sklenjeni in od svitliga česarja poterjeni patent 7. kimovca 1848, s kterim je spoznano, da podložtvo ima nehati, da so grunti desetíne, tlake in vsih dolžnosti odvesani, da imajo torej vse dolžnosti dela ín davki, kteri iz podložtva izvirajo, odsihmal jenjati; ali ravno v ti postavi je pa tudi velevano, da se ima za dela, za davke v blagu ali v dnarjih, ktere je posestnik grunta svojimu grajšinskimu, desetinskimu ali fogtijskimu gospodu mogel odrajtovati, primerna odškodnina odmeriti. Svitli cesar Franc Jožef so potem s patentam 4. sušca 1849 pravila vstanovili, po kterih naj se ta odškodnina odmeri, in z zaukazam 12. kimovca 1849 so določili, kako naj se za krajnsko deželo pri izpeljavi poprejšnih postav ravna. Pametni možje in vsi sploh, kterim je na blagostanju in miru ležeče, nikar se ne dajte s praznimi besedami loviti, ne verjemite takim ustačem, ki morebiti le iz nevednosti, večidel pa iz hudobne volje vas v zadrege in zmešnjave pripraviti hočejo. Kar so svitli cesar Ferdinand obljubili to se vam zdaj popolnama izdeluje in doveršuje — odškodovanje je pa že iz perviga spoznano bilo, in to se zdaj pri vstanovljenih cesarskih komisijah po postavah prerajtuje. To je čista resnica; kdor ljudém kaj drujiga prerokuje, laže. *) Dr. L.

„zatertiga in ne sploh oznanjeniga razglasa“ naj ga beró ali si ga brati dajo, de bojo resnico vsiga zvedili. Vred.

*) Kteriga ušesa bolé, če kakošno gotovo postavo sliši, naj saj tako hudobin ne bo, de postave tají ali jih krivo razlaga, in tako drugim nedolžnim glave zmeša in jih razdražene v grozno nesrečo zapelje.

Posebno abotno pa je, de nekteri nevedni ali hudovoljniki še clo zoper časopise godernajo, če le od teh postav govoré, ter jih očitajo, rekoč: „Ta že z gospodo derží“, kakor de bi od postav govoriti in jih razlagati, de se resnica zvé, ravno toliko bilo, kakor postave dajati. Pošten časopís ne derži z nobenim stanam, naj bo ta ali uni — ampak on se derží le resnice, pravíce, postave.

Spoštovanje postav je pa perva dolžnost vsacimu deržavljanu, naj bo prost bajtar ali narvišji minister. Če bo pri marsikteri sedanji postavi premembe potreba, se bo ta sprememba zgodila na postavni poti, to je, v deželnih in deržavnih zborih v edinosti s cesarjem, — in v tem ravno obstoji velika imenitnost vstavne vlade memo druge. Zavoljo tega tudi vlada vse postave, ktere zdej brez deržavniga zbora na dan pridejo, začasne, to je, spremenljive imenuje. Postava zavolj oprostenja gruntov pa je bila dana o pervim vstavnim deržavnim zboru, kjer so bili poslanci vsih dežel (razun Laške in Ogerske) pričijoči; tedaj je ta postava gotova in dognana po sklepu deželnih poslancov, ki so bili v deržavni zbor poslani, in po poterjenju cesarja. Vred.

*) Naj častiti bravci primerijo to naznanilo z naznanilam, ki ga v današnjim listu pod naslovam »Spomín v Gradec« beró. Gotovo je, de slavni g. gimnazijalni inspektor nič ne ukaže, kar ni po šolskih postavah. Kar je tedaj enkrat ukazal, bo gotovo tudi móglo veljati. Ukazi gosp. inspektorja nise besede otroške. Vred.

Novičar iz slovenskih krajev.

Iz Celjovca 14. decembra 1850. Skoraj iz vsih slovenskih straní so nam marljive „Novíce“ že povedale, kako veselo slovenšina na ondašnjih gimnazijih napreduje. Žalibog! na našem temu ni tako. — Terdno smo se nadjali, da bo nam Slovencem s prihodom g. gimnazijalnega inspektorja Dr. Kleemana lepša zarja prisijala. Nismo se goljufali. Že je bilo po njegovej volji skoraj po vsih šolah napovedano, da je slovenščina za Slovence obligatni predmet;*) pa kaj — komaj je odšel, je zopet sovražna stranka našega učiteljstva zmagala! Sklenilo se je, še enkrat g. Dr. Kleemana poprašati: ali je to zares njegova terdna volja, da bi bil slovenski jezik nemškemu jednak in za vse rojene Slovence obligaten predmet? To nas še z veselim upom navdaja, da, kar mi g. inspektorja poznamo, je mož pravičen, terdne volje, ki se nikakor ne da zmotiti po kovarstvih in spletkah našeh sovražnikov; zatorej tudi nikdar ne bode pripustil, da bi se Slovencem njih svete pravíce tako nemarno kratile. Slava mu! Željno pričakujemo vsi Slovenci na Koroškem, da se ta reč enkrat dokončno reši. Ne bomo zamudili, to razsodbo ob svojem času sploh razglasiti. —o—

Iz spodnjiga Stajarskiga 20. grudna. —š. Pri nas so nekteri duhovni gospodje in župani svoje vloge kancelijam v slovenskim jeziku dajali; ali nekteri gospodje vradniki so se jeli zoper takšne pisma zlo zlo pritoževati. Rekli so: „V Avstrii je kancelijski jezik nemški“ — in žugali so, de vlog v slovenskim ne bojo več sprejemali. Ali dosihdob še niso nič taciga storili, in noben Slovenc naj se nikakor vstrašiti ne da, ako se posluži od presvitliga cesarja vsim narodam podeljenih svetih pravic. Če sme Nemec v nemškim jeziku, Lah v Laškim jeziku svoje potrebe, prošnje ali druge rečí cesarskim vradijam oznanovati in jim v svojim jeziku dopisovati, zakaj bi Slovenec ne imel ravno teh pravic za svoj jezik? Pri vsim tem ostane „kancelijski jezik v Avstrii „nemški“ ker zoper to, de kancelije svoje notranje opravila po nemško opravljajo, se nihče ne vtikuje. Tudi se ne terja, de bi slovenski jezik na slovenski zemlji edini kraljeval, ampak le to (in to je gotovo pravično), de slovenski jezik v vsih rečeh enake pravice vživa, kakor nemški. Vstavoljubni vestni gospodje vradniki, ki ne pozabijo, de so prisegli, v vsím tudi po vstavi se ravnati, se tudi ne branijo, pravičnim vošilam zadostiti, hvala Bogú, de imamo tudi tacih!

Novičar iz Ljubljane.

Odbor naše mestne županíje je pretekli teden vstanovil vodíla, po kterih se bo v svojih zborih in opravilih ravnal. Pri ti priliki je tudi določil, de zbori, ki so pravilama očitni in h kterim zamore vsak odrašeni človek priti, bojo redoma vsake 14 dni, namreč vsaki drugi četertek popoldne ob treh. Očitnost še bolj vresničiti, se bo vse, kar se bo v zborih sklenilo, tudi v slovenskim in nemškim jeziku na znanje dajalo. V enim poslednjih zborov je prevzel odbor tudi od našiga milostljiviga kneza in škofa mu izročeno in po županijski postavi

postavi naukazano opravilstvo v rečéh siromaštva in milostinskiga denarja, ktero opravilstvo je g. knezoškof skozi veliko lét tako nevtrudljivo oskerboval, de je odbor enoglasno sklenil, mu za njegovo skerb zahvalno pismo poslati. Ker ljudjé še vedno nič srebra na dan ne dajo, in je zato velika težava v kupčii, in ker se na dvoje raztergani bankovčki po 6 in 10 krajc. tako zamazani in zablatneni, de se človeku gnjusi, take cunje v roke vzeti, je mestni odbor sklenil, ministra denarstva prositi, de naj zraven bankovčkov po 10 krajc. tudi take po 3, 5 in 20 krajc. vùn da, kteri se tergati ne morejo in ne smejo, ali pa naj dovoli, de sme mestna županija take denarje napraviti. — Kmetijska družba je poslala unidan na Dunaj nektere za obertnijsko razstavo v Londonu namenjene rečí, med kterimi so bili tudi 4 podobe od g. kaplana Puharja umetno iznajdenih svitlopisov, in pa v majhni postavi izdelani krajnski kozolci ali stogi vsih 3 sort, in pa krajnski panj, kar je naš mnogospoštovani tesarski mojster g. Juri Pajk prav lepo napravil. — Gosp. fajmošter Potočnik je odstopil od vredništva vladniga „Ljubljanskiga Časnika“ za prihodnje léto, zato „ker mu njegov namen in dalja od Ljubljane več ne pripustí tega lista dalje vredovati“. Gosp. K. Melcer, skriptor v c. k. bukvarnici, je prihodnji vrednik izvoljen. Če zdej konec léta vradne liste „Ljublj. časnika“ pregledamo in njih zapopadek s zapopadkam nemškiga Ljubljanskiga vladniga lista primerimo, nas serce zabolí, če se ravnopravnosti spomnimo. Hvala komur hvala gré! Naše slavno deželno poglavarstvo poštuje vstavno ravnopravnost skozi in skozi; njegovi razglasi se najdejo v slovenskim, kakor v nemškim vradnim listu. Tudi naša časti vredna poštna vodíja se lepo obnaša in nikdar ne zamudí svoje naznaníla tudi v slovenskim jeziku razglasiti. Ali zdej smo pa že skorej pri kraju. Tù in tam zapazimo še kakšno redko naznanilo c. k. kantonskih poglavarstev, pa clo malo jih je; še veliko veliko menj jih je pa od c. k. sodijskih vradíj! Veliko se je scer tudi govorilo — pa vunder tega terjati ne moremo — de tudi od druzih slovenskih kronovín bojo prišle vradne naznanila v „Časnik“ — ali veliko se je govorilo, malo pa spolnilo; če je kakšnih dvanajst naznanil o pol leta, več jih bo komaj. Zato vidimo, če je „Časnik“ ravno le dvakrat v tednu izhajal, de je veliko več listov brez doklad, kakor z dokladami. Naj nam zdej kdo reče — če mu je resnica ljuba — ali je to ravnopravnost? Ali za tistiga, ki le slovensko razume, niso vse vradne naznanila? Pa pustimo, ker dozdej ni bilo, in vprašajmo raji: ali bo prihodnjič? Bog daj! — Za prihodnje léto so c. k. pošte izdajanju in razpošiljanju časopisov velike težave naložile. Od pritiskovanja mark na vsaki list ne govorimo, ker je to zdej tudi pri pismih navadno; tudi od tega nič ne rečemo, de naročniki časopisov jih po pošti ne bojo več v popolnim zavitku dobivali, ampak tako, de jih bo vsak brati zamogel, kteri jih bo poprej v roke dobil, kakor naročnik; tudi od tega ne govorimo, de kdor v mestih hoče časopis na dom dobivati, bo mogel pol krajcarja nošnine za vsak list odrajtovati, — vse to so težavne naprave, pa naj že bo; ali — de mora odpravitelj natisnjenih časopisov v tiskarnici vse liste skupej zbirati, ki grejo na eno, drugo, tretjo i. t. d. pošto!!! To je naloga, ki sega v opravilo pošt, ki imajo v tem zvedene pomočnike, ne pa tiskarnicam. Če ima kak časopis kakih 200 naročnikov, se že da to delo opraviti, če lih mora odpravitelj listov na pol poštar biti, — kjer je pa veliko več iztisov, je to silna težava. Nadjamo se, de bojo to c. k. pošte previdile, in de bojo pri vikši vradi govorile, de se to breme tiskarnicam odvzame, ktero jim nikakor ne gré. — Govorí se, de je slavno znani sedanji profesor računstva v Olomucu gosp. Močnik svetovavec za ljudske šole na Krajnskim izvoljen. Če je to res, bo saj enkrat konec tiste neslane pravde v „Lloydu“ in „Wanderer“, in spet se je poterdil pregovor: „kdor drugimu jamo koplje, sam va-njo pade.“

Novičar iz mnogih krajev.

Tisti imenitni zbor v Draždani, na kteriga vstanovitni je vihár vojske med našo in Prusko vlado potíhnil, se je 23. dan t. m. začel. Povabljeni so k njemu vsi vladarji nemških deželá; predsednik našiga ministerstva knez Švarcenberg se je 21. t. m. na pot v Draždano podal. Očí celiga svetá, ne le nemskih deželá, so na ta shod obernjene, ki ima biti shod mirú in sprave. Zadnji dnevi tega leta so gotovo važni dnevi. — Z mesnicami na Dunaju, kjer se bo konjsko mesó prodajalo, bo zdaj resnica; ministerstvo je dovolilo prodajo konjskiga mesa proti temu, de vsak, ki hoče tako mesnico odpreti, mora poprej dovoljenje zanjo naprositi in se potem po danih postavah ravnati. Na Nemškim, Francoskim i. t. d. so že zdavnej take mesnice. Mesó zdraviga konja, pa ne kakšne stare mèrhe, je zares tudi dobro. — Na Ogerskim se toliko roparjev po deželi klati, de, kdor pripomore za vjetje taciga hudodelca, prejme 60 gold. Iz Dunaja v Pešt je zdej po železnici 7 ur; po parobrodu na Donavi se je poprej v Pešt 14 ur potrebovalo iz Pešta na Dunaj pa še clo poldrugi dan. — V Zagrebu so „Jugoslavenske Novíne“ od velikiga župana Zagrebškiga prepovedane, „dokler se za Horvaško kronovíno novi zakon o tiskarnih rečéh ne izda.“ Čudno je, de na Hrovaškim, ki je vunder Avstrijanska kronovína, Avstrijanska začasna tiskarna postava veljavnosti nima!

Pogovori vredništva.

Kdaj bojo mežnarije od sužnosti učenikov po deželi ločene? Pod tem nadpisam smo prejeli dopís, ki popisuje britki stan mežnarskih hlapcov, in razpartije, ki so med njimi in učeniki. Na to vprašanje ne moremo druziga odgovora dati, kakor ta: de se je že davnej govorilo, de bojo v velkih farah mežnaríje od šolstva ločeni, de pa dozdaj v tem še ni nič gotoviga, ker zavolj malih šol ministertvo še ni nič sklenilo. Ta reč še stojí, kakor je stala, — Bog daj! de bi se stan ljudskih šol kmalo po modrih novih postavah poravnal, — ne le mežnarji, še bolj učeniki po deželi po rešitvi od svojiga dozdanjiga revniga stanú hrepené.

Današnjimu listu je pridjan 40. dokladni list.

Povabilo na naročílo Novíc.

V predposlednjim listu smo priložili poseben povabilni list za naročílo „Novic“. Ker tega povabíla v celi obširnosti ne moremo trikrat ponoviti, kakor je scer pri časopisih navada, naznanimo danes le to: naj bi g. naročniki naročilo še ta mesec opravili, de bojo o novim létu „Novíce“ zaporedama dobivali. Kar pa poštníno za naročivne pisma vtiče, je ravno zdej ministerstvo kupčije ukazalo, de se ima poštnína za vse tiste pisma odrajtati, ktere naročajo časnike za prihodnje léto. Vred.

Zavolj praznika v sredo pridejo prihodnje Novíce v **četertek** po novim létu na svitlo.

Natiskar in založnik *Jožef Blaznik v Ljubljani.*